

ПРО ПОНЯТТЯ ТА КЛАСИФІКАЦІЮ ДОСЛІДНИЦЬКИХ УМІНЬ МАЙБУТНІХ МЕНЕДЖЕРІВ

У статті проаналізовано та уточнено сутність поняття “дослідницькі вміння майбутніх менеджерів”. Наведено класифікації цих умінь. Визначено їх важливість для професійної діяльності майбутнього менеджера.

Ключові слова: дослідницькі вміння, менеджер, професійна діяльність.

Інформація в сучасному діловому світі, без перебільшення, – основний ресурс будь-якої організації, що дає змогу досягти успіху. Навіть саме існування організації, незалежно від її форми власності, роду діяльності, ступеня соціальної спрямованості, без повноцінного інформаційного забезпечення неможливо. Відповідно, керівник, який не здатний повною мірою (самостійно або за допомогою підлеглих, фахівців) забезпечити себе всією необхідною інформацією, приречений на неспроможність і, як наслідок її, провал у поставлених цілях. Правильна організація дослідницької діяльності та грамотне розпорядження отриманою інформацією допоможе прийняти правильне рішення і, зрештою, привести фірму до процвітання.

Інформаційна цивілізація, до якої ввійшли високорозвинуті країни світу, соціально-економічні та культурно-історичні перетворення, що відбуваються сьогодні в Україні, передбачають участь сучасної людини в процесах створення, накопичення та використання інформації, яка є головним фактором суспільного розвитку.

Перехід нашої країни до інформаційного суспільства потребує значного оновлення системи освіти, зміни її характеру (спрямованості, цілей, змісту) та суттєвого підвищення її якості, що є можливим за рахунок упровадження прогресивних освітніх технологій та вивчення рівня функціонування й розвитку педагогічних систем на основі об'єктивної, достовірної, науково обґрунтованої інформації. Отримати таку інформацію можна лише на основі наукових досліджень, методика яких розробили сучасні педагогіка, психологія, соціологія та інші науки. Тому оволодіння технологіями дослідницької роботи стало потребою і вимогою компетентного керівництва.

Принципово важливим є те, що не лише можливість, а і право в певних межах змінювати та оновлювати зміст, методи й форми управління, здійснювати необхідну для цього дослідницьку роботу закріплено в законодавчих і нормативно-правових документах: Національній доктрині розвитку освіти України (2001 р.), Законі України “Про вищу освіту” (2002 р.), Законі України “Про інноваційну діяльність” (2002 р.), Державній національній програмі “Освіта” (Україна ХХІ століття) (1993 р.) тощо. Згідно із цими документами, головним завданням реформування вищої школи є виховання творчої особистості, здатної здійснювати продуктивну професійну діяльність на високому науковому та фаховому рівнях.

Водночас аналіз програм професійної освіти свідчить про відсутність цілеспрямованої роботи щодо формування дослідницьких умінь у більшості майбутніх керівників. Окремі спроби формувати дослідницькі вміння не мають достатнього наукового обґрунтування, необхідного організаційно-методичного забезпечення, мають епізодичний характер та еkleктичні за змістом. Це призводить до того, що переважна частина керівників не може задовольнити вимоги суспільства щодо управління, а також власні потреби з управління інноваційними процесами та самостійного розв'язання поточних управлінських завдань.

Вирішення вказаних проблем потребує, по-перше, розуміння дослідної діяльності не лише як спеціальної, професійної сфери науковців, а і як невід'ємної частини практичної управлінської діяльності, як особисто значущої складової функціональної компетентності керівника; по-друге, внесення науково обґрунтованих змін і доповнень у зміст підготовки майбутніх менеджерів і введення в навчальні плани нових курсів (спецкурсів).

Актуальність проблеми формування дослідницьких умінь у студентів під час навчальної діяльності пояснює той факт, що в цій сфері проводяться численні дослідження. Найбільш загальні питання окресленої проблеми висвітлені в працях С. Архангельського, Ю. Бабанського, В. Белікова, Г. Гранатової, Т. Ільїної, Т. Климової, І. Конфедератової, Х. Мулюкова, Л. Путляєва, П. Романова, Н. Сичкової, А. Усової, В. Успенського, В. Ушачева, С. Шапоринського та ін.

Перевагу дослідницьким умінням у професійній підготовці фахівців віддають В. Андрєєв, С. Балашова, В. Борисов, І. Каташинська, В. Литовченко, Н. Недодатко, Н. Яковлева.

Проблема формування дослідницьких умінь у працівників педагогічної сфери має різні аспекти і була у свій час об'єктом вивчення багатьох науковців, серед яких К. Абульханова-Славська, К. Макагон, Є. Орлова, З. Шершньова, Т. Шипілова, Л. Федор'як, В. Кулешова, О. Миргородська та ін.

Формування дослідницької культури відображено в працях науковців української школи, таких як: С. Гончаренко, О. Жилінська, Г. Іванюк, Н. Кушнарєнко, І. Сенча, Д. Черваньов, В. Шейк. Значну увагу дослідженню цієї проблеми приділяють російські науковці: В. Загвязинський, В. Краєвський, О. Бережнова.

Різні аспекти підготовки професійних керівників розглядаються в розробках педагогів, психологів, економістів, менеджерів (В. Безбородий, Н. Болтачєєва, Ю. Ємельянов, В. Левінцова, Е. Лінчевський, В. Пугачов, В. Черевко та ін.).

Психолого-педагогічні аспекти формування знань, умінь та навичок розкриті в працях В. Гриньової, С. Кисельгофа, Є. Мілеряна, А. Москаленко, К. Платонова, Н. Тализіної, К. Ушинського та ін.

Проте, віддаючи належне наявним здобуткам, ми все ж змушені констатувати, що праці названих вище вчених висвітлювали лише окремі її аспекти. А проблема формування дослідницьких умінь майбутніх мене-

джерів є принципово новою і не була предметом спеціального педагогічного дослідження.

Увага науковців до теоретичних і методичних засад підготовки менеджерів у вищих навчальних закладах зосереджена на визначенні особливостей її змісту, психолого-педагогічних і дидактичних умов оволодіння професійною діяльністю, зокрема досліджено поняття наукового менеджменту і його відображення в змісті освітнього процесу (В. Гамаюнов, І. Грачанікова, Н. Клокар, В. Маслов, Г. Щокін та ін.); специфіку професійної підготовки менеджерів (Д. Дзвінчук, В. Денисюк, В. Козаков, П. Перепелиця, В. Рибалка, В. Шаркунова та ін.); особливості підготовки менеджерів як управлінців-лідерів та формування в них професійно важливих особистісних якостей (М. Армстронг, Г. Балл, Р. Вебер, Р. Гріффін, Дж. Максвелл, О. Пономарьов, О. Романовський, Л. Товажнянський та ін.).

Мета статті полягає в аналізі та уточненні змісту поняття “дослідницькі вміння”, аналізі його класифікацій.

Термінологічні пошуки в наукових джерелах засвідчили різноманітність думок щодо тезаурусу, який використовується при вивченні дослідницької діяльності студентів вищих навчальних закладів освіти. Контент-аналіз дав нам змогу виділити основні визначення-епітети цієї діяльності: пошукова; пошуково-творча; дослідницько-творча; пошуково-дослідна, або пошуково-дослідницька; навчально-дослідна; науково-пізнавальна; дослідницько-педагогічна; дослідницько-проектна; дослідницька; науково-дослідна або науково-дослідницька.

У психолого-педагогічній літературі поняття “дослідницькі вміння” різні автори трактують по-різному. Багато дослідників відразу вдаються до класифікації дослідницьких умінь, не визначаючи самого поняття. Аналіз різних визначень і класифікацій дав можливість виділити декілька підходів до визначення дослідницьких умінь.

Розглянемо найбільш важливі підходи для нашого дослідження. Н. Головізніна, В. Успенський, І. Зимня, Е. Шашенкова та інші розглядають дослідницькі вміння як результат і міру дослідницької діяльності.

У тлумаченні В. Андрєєва – це вміння застосовувати певні прийоми наукового методу пізнання в умовах розв’язання навчальної проблеми під час виконання дослідницького завдання.

На думку Н. Головізніної, дослідницькі вміння структурно оформляються в ході здійснення дослідницької діяльності, є її підсумком, одним з основних критеріїв. “Дослідницьке вміння – це очікуваний результат навчання дослідницької діяльності, що являє собою інтеграцію спеціальних, усвідомлених, взаємозумовлених, досконало освоєних дій, що забезпечують учням самостійне створення дослідного продукту” [1].

Аналогічної точки зору дотримується В. Успенський, який під дослідницьким умінням розуміє “здатність до самостійних спостережень, набутих у процесі вирішення дослідницьких завдань” [2].

Автори іншого підходу: С. Арсенова, Х. Мулюков, М. Поголяєва, П. Романов, Н. Сичков та інші – розглядають дослідницькі вміння як здат-

ність до дій, необхідних для виконання дослідницької діяльності. П. Романов дає таке визначення: “Дослідницьке вміння – здатність учня ефективно виконувати дії, адекватні змісту кожного рівня системи освіти, для вирішення завдання, що виникає перед ними, відповідно до логіки наукового дослідження, на основі наявних знань і вмінь” [3].

М. Поволяєва розуміє під дослідними вміннями систему інтелектуальних, практичних знань, умінь, навичок, необхідних для самостійного проведення дослідження або його частин [4].

В. Лазарєв до основних дій, виконуваних при вирішенні дослідницьких завдань, відносить такі [5]:

- постановка дослідницьких завдань;
- планування вирішення завдань;
- висунення гіпотез;
- побудова вимірюваних величин і вимірювальних шкал;
- збір вихідної інформації (спостереження тощо);
- експериментування;
- аналіз даних експериментів або спостережень і побудова узагальнень;
- побудова моделей дійсності та робота з моделями.

На думку Е. Шашенкової, дослідницькі вміння – це свідоме володіння сукупністю операцій, які є способами здійснення розумових і практичних дій (у тому числі творчих дослідницьких дій), які становлять дослідну діяльність, успішність формування і виконання яких залежить від раніше набутих умінь.

Деякі дослідники підкреслюють, що дії мають не тільки практичний, а й психічний характер [6].

В. Амеліна визначає дослідницькі вміння як “володіння складною системою психічних і практичних дій, необхідною для пізнавальної діяльності у всіх видах навчальної праці” [7].

Вважаючи за необхідне об’єднати ці підходи, під дослідницькими вміннями будемо розуміти складну систему практичних та інтелектуальних дій, що дає змогу виконати дослідницьку діяльність або її окремі етапи та сформовану за допомогою дослідницької діяльності за наявності відповідних знань, умінь і навичок.

Розглянувши класифікації дослідницьких умінь, запропоновані різними авторами, можна зробити висновок про те, що в психолого-педагогічній літературі немає єдиної думки про склад дослідницьких умінь. Таким чином, запропоновані класифікації є недостатньо докладними. Однак для успішного формування дослідницьких умінь необхідно визначити їх структурний склад.

У науковій літературі на сьогодні є досить велика кількість спроб класифікувати дослідницькі вміння. Так, нами проаналізовані класифікації умінь, збудовані за функціями діяльності (З. Єсарьова, Н. Кузьміна, В. Ніколаєв, Л. Спірін, О. Щербаков та ін.) і за логікою (етапністю) процесу діяльності, в тому числі і дослідницької (І. Бердніков, М. Владика, І. Ісаєв,

Н. Яковлєва та ін.). Жодну з виявлених і проаналізованих нами класифікацій не можна наразі назвати загально визнаною. Тим не менше, ми вважаємо класифікацію вмінь необхідною, оскільки це дає змогу впорядкувати різноманітні вміння за їх призначенням відповідно до логіки наукового дослідження, що важливо при діагностиці вмінь та їх поетапному формуванні.

Одним із концептуальних підходів до визначення структури дослідницьких умінь є опора на компонентний склад науково-пошукової діяльності. Згідно з компонентами цієї діяльності ряд авторів виділяє відповідно такі групи дослідницьких умінь: операціональні, інтелектуальні, конструктивні (В. Єлманова); пізнавальні, діагностичні, прогностичні, конструктивні (Л. Горбунова); прогностичні, діагностичні, конструктивні (М. Лазарєв); перспективно-пізнавальні, методичні, операціонально-логічні, інструментально-прикладні (І. Каташинська).

О. Федіна виділяє практичні (підготовчі, технологічні, вимірювальні, обчислювальні, комунікаційні й організаційні) та інтелектуальні вміння [8].

Висновки. Найбільш логічною видається класифікація вмінь, запропонована В. Андрєєвим, який виділяє чотири групи вмінь: операційні, технічні, комунікативні та організаційні [9, с. 107]. Ця класифікація найбільш повно визначає номенклатуру дослідницьких умінь. Але ми визнали за необхідне доповнити її самостійною групою діагностичних та інтелектуальних умінь. Тому наша авторська класифікація включає шість груп дослідницьких умінь: діагностичні, інтелектуальні, операційні, інформаційні, конструктивно-проектувальні та комунікативні. В її основу наведеної нами класифікації покладено необхідні майбутньому менеджеру дослідницькі дії та операції. На наш погляд, така класифікація дасть змогу упорядкувати різноманітні вміння за їх призначенням залежно від етапів дослідження, що важливо при діагностиці вмінь та їх поетапному формуванні.

Список використаної літератури

1. Головизнина Н.Л. Исследовательские умения как средство развития самостоятельности старшеклассников : автореф. дис. ... канд. пед. наук / Н.Л. Головизнина. – Киров, 2005. – 21 с.
2. Успенский В.В. Школьные исследовательские задачи и их место в учебном процессе : автореф. дис. ... канд. пед. наук / В.В. Успенский. – М., 1967. – 20 с.
3. Романов П.Ю. Формирование исследовательских умений обучающихся в системе непрерывного педагогического образования: автореф. дис. на здобуття вченого звання докт. пед. наук / П.Ю. Романов. – Магнітогорск, 2003. – 20 с.
4. Поволяева М.Н. Развитие научного знания в содержании школьного и дополнительного образования детей / М.Н. Поволяева // Внешкольник. – 2004. – № 3. – С. 13–14.
5. Лазарев В.С. Рекомендации по развитию исследовательских умений учащихся / В.С. Лазарев. – М., 2007. – С. 3–4.
6. Исследовательская деятельность : словарь / [сост. Е.А. Шашенкова]. – М. : Перспектива, 2010. – 88 с.

7. Амелина Н.С. Учебно-исследовательская деятельность студентов педвуза (в процессе изучения дисциплин пед. цикла): автореф. дис. ... канд. пед. наук / Н.С. Амелина. – Киев, 1982. – 21 с.

8. Федина О.В. Формирование исследовательских умений студентов-физиков младших курсов средствами практикума / О.В. Федина // Вестник Ставропольского государственного университета. – 2008. – № 56. – С. 36–45.

9. Андреев В.И. Эвристическое программирование учебно-исследовательской деятельности : метод. пособ. / В.И. Андреев. – М. : Высшая школа, 1981. – 240 с.

Нечепорчук И.Ю. О понятии и классификации исследовательских умений будущих менеджеров

В статье автором проанализирована и уточнена суть понятия “исследовательские умения будущих менеджеров”. Приведены классификации этих умений. Определена их важность для профессиональной деятельности будущего менеджера.

Ключевые слова: исследовательские умения, менеджер, профессиональная деятельность.

Necheporchuk I. On the definition and classification of research skills of future managers

In the article the author analyzed and clarified the essence and classification of the concept research skills of future managers. Importance to professional activity of future managers is determined.

Key words: research skills, manager, professional activity.